

Bolgárkertészek Bejében

PUSKO GÁBOR

Bevezetés

Az alábbiakban a 20. század derekán egy gömöri faluban, Bejében tevékenykedő bolgárkertészeknek a helyi lakosság hagyományos – vagy még inkább: populáris – kultúrájára gyakorolt hatását, ennek a kulturális hatásnak néhány szegmensét kívánom felvillantani. Ugyanakkor mindjárt le kell szögezni, hogy a Bejében tevékenykedő bolgárok történeti – néprajzi, történeti vagy kultúranropológiai vizsgálata nem végezhető el anélkül, hogy ugyanezeket a vizsgálatokat ne terjesztenénk ki a közelebbi – távolabbi településeken ebben az időszakban tevékenykedő sorstársaikra. Tekintettel arra, hogy az e témában végzett vizsgálódás inkább tekinthető állapotfelmérésnek, e kutatás során Beje mellett elsősorban a Tornalján letelepedett bolgárokra terjesztettük ki figyelmünket (A későbbiekben természetesen érdemes lenne tágítani a kört.). Ezt több tényező is indokolja: azok a kertészek, akik ebben a térségben fogtak hozzá vállalkozásukhoz, Bulgária egyetlen térségéből származtak, többen rokonságban is álltak egymással. Így joggal feltételezhető, hogy a mindkét településen élő bolgárok ugyanazon kihívásokra azonos vagy nagyon hasonló módon reagáltak.

Bőven hozhatunk példákat azt bizonyítandó, hogy az egy térségből – egyazon kulturális közegből – való származásnak köszönhetően az idegen nyelvi, kulturális közegbe került csoport szervezett, s inkább befelé forduló közösségként éli mindennapjait, jobban ellenállva az őt ért külső kulturális hatásoknak, szemben az azonos etnikumhoz tartozó, de anyaországuk különböző területeiről származó egyénekkal vagy azok csoportjaival. Ez a jelenség – a vizsgált térségnél maradván – megfigyelhető a Szlovákia különböző térségeiből Tornaljára költözött szlovákok, vagy a lakosságcsere során Bejébe áttelepült mátrai szlovákok esetében is (Pusko 2003, 191–203). A rokonsági kapcsolatok mellett a földrajzilag tágabb területen folytatott kutatást a bolgárkertészek nagyfokú mobilitása, valamint az azonos etnikumhoz és vallási közösséghez való tartozás is indokolja. Mindezek alapján a további, akár egész Dél-Szlovákiára kiterjedő vizsgálódás során véleményem szerint érdemes az itt felsorolt szempontokat is figyelembe venni.

Történeti kitekintés

A mai Magyarország területén, illetve a szomszédos déli területeken letelepedett bolgárok néprajzával bőven foglalkozik tudományágunk, szemben a felföldi / dél-szlovákiai lakosság és az itt vállalkozó, itt élő bolgárok kapcsolatával. Pedig amint arról még a későbbiekben szó lesz, kultúrájuk egyik szegmense – a kertészkedés – szervesen beépült a térség

lakosságának populáris kultúrájába, ami aztán komoly hatást gyakorolt arra. A magyar néprajztudomány eredményeit összegző munkában, a *Magyar néprajz* 2. kötetében Szilágyi Miklós a bolgárok magyarországi letelepedését a következőképpen foglalja össze:

„A bolgárok magyarországi zöldségtermesztését a 19. század közepétől emlegetik forrásaink. Pest közelében, Fóton 1865-ben vett bérbe először öt vállalkozó kertészet céljára 15 holdat, egy tíz évvel későbbi híradás szerint pedig már a Duna két partján Téténytől Dunabogdányig, Rákospalotától Vácig a bolgárkertészek bérleményei sorakoztak. (...) Ekkor már az egész országot behálózták a kisebb-nagyobb bolgárkertész telepek. Arad, Esztergom, Nagyszében határában például az 1870-es évtized elején, Temesváron 1872-ben, Torontál-Almásán 1873-ban, Szentesen 1875-ben jelentek meg a bolgárkertészet kezdeményezői. A 19.–20. század fordulójára az országban szinte mindenütt – a Felföldön és Erdélyben, s a döntően földművesek lakta alföldi mezővárosok határában egyaránt – a bolgárok zöldségtermesztő eljárása vált meghatározóvá. (...) A bolgárok azért kényszerültek szülőhazájuktól távol bérleti vállalkozásokra, mert a török megszállás hosszú évszázadai alatt – részben a török, részben a balkáni–mediterrán kertkultúra alapjain – kialakult ugyan egy magas színvonalú kertészeti ipar, a törökök elleni felszabadító háborút ekkortájt megvívó Bulgária iparosodottságának és urbanizáltságának alacsony szintje azonban nem tette lehetővé a felvevő piac számottevő bővülését. (...) A magyar főváros és az urbanizálódó kisvárosok piacát elsősorban olcsó árukkal tudták meghódítani a vonzó árut kínáló, az árusítást is maguk végző bolgárok, s nem egy magyar és német kertészetet tettek tönkre, illetve kényszerítettek arra, hogy más városok peremére húzódjanak. Az olcsóság nem elsősorban a magyarországinál alacsonyabb termelési költségnek volt köszönhető, hanem annak, hogy az idegenből érkezett kisvállalkozók, a jellegzetes munkaközösségek, a druzsesztvok megszervezői – különösen eleinte – a munkásaik többségét is Bulgáriában toborozták. Az egy falubeliek nem csupán munkásokként voltak érdekeltek ezekben a vállalkozásokban. (...) A vállalkozók és munkásaik nem a végleges letelepedés szándékával érkeztek Bulgáriából Magyarországra. Voltak közöttük, akik minden télen, s olyanok, akik néhány év múltán, némi pénzt összegyűjtve hazautaztak. Akik véglegesen itt telepedtek le, s előbb-utóbb földet is vásároltak, napjainkig megőrizték etnikai és kulturális különállásukat. Ők azonban a tizedet közelítő legnagyobb létszámhoz képest a szerény kisebbséget jelentették, a 20. század első-második évtizedében mind jobban beszűkülő vállalkozásaik lehetősége: a balkáni háború (1912), majd az első világháború idején a bolgár állam tömegesen rendelte haza Magyarországról állampolgárait. Annak ellenére, hogy a bolgárkertészek eleinte féltékenyen őrizték „titkaikat”, amit a magyarok esetleg ha napszámosként lehettek el, sok helyütt azonnal elfoglalták helyüket. 1913-ban – egyes számítások szerint – már a magyarok kezén levő bolgárkertek száma került túlsúlyba”. (Szilágyi 2001, 488–489)

Bolgárok Bejében

Jelen dolgozatban a „bejei bolgárok” tevékenységének időkeretét adatközlőim emlékeztetének határa szabja meg, ugyanakkor az 1950-60-as évekre vonatkozó tornaljai adatoknak köszönhetően egyes jelenségeket viszonylagos pontossággal tudunk rekonstruálni. A Bejében vállalkozó bolgárok vizsgálata esetében jogosan beszélhetünk „utolsó óráról”. Tekintettel arra, hogy a vizsgált településen ma már csak egyetlen olyan asszony él, aki napszámosként még dolgozott Illés bácsiék kertészetében, a hagyományos kikérdezéses módszer alkalmazásával nagyon beszűkülnek a lehetőségek. Bár Beje 20. századi hagyományos paraszti gazdálkodását vizsgálva a korábbi esztendőkből még sikerült néhány olyan adatköz-

lővel beszélni, akik valamilyen információval tudtak szolgálni az itteni bolgár közösségről, ezek az adatok önmagukban kevés fogódzót nyújtanak, s a helyben fellelhető írott források is igen szűkösek. A későbbi időszakra vonatkozó adatokat egy tornaljai bolgár adatközlőtől sikerült feljegyezni, aki saját élményein túl, az idősebbek elbeszéléseinek köszönhetően, néhány esetben a korábbi időszakra vonatkozó információval is tudott szolgálni.

Annak mindenesetre nyoma maradt a bejei református egyház presbitériumi jegyzőkönyvében, miszerint az 1926. október 28-án tartott presbitériumi ülésen „lelkész elnök előlegesen bejelenti, hogy a lelkész földnek az út alatti 5 kat. holdnyi részét egy bolgárnak bérbe akarja adni s kéri a presbyterium előleges hozzájárulását; ígérve hogy annak megtörténte után a szerződést is beterjeszti. Presb. midőn tudomásul veszi a bejelentést, egyben előlegesen hozzájárul a bérbeadáshoz” (A bejei ref. egyház...). Hogy a kertészet kialakításához a bérlő hozzákezdett-e még ebben az évben, arról nincs tudomásunk, de feltételezhetjük, hogy komolyabb munkát csak a következő esztendő, 1927 tavaszán végezhetett, mivel a kertészek a későbbiek során a tél beálltával mindig hazautaztak Bulgáriába. Valószínűsíthető, hogy ebben az évben is így történt. A bérléménnyel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy olyan területről van szó, amely a hagyományos paraszti gazdálkodás rendszerében szinte teljesen hasznavehetetlen volt. Erről két egyházi jegyzőkönyvi bejegyzés is tanúskodik, s az 1898-ban, illetve 1929-ben keltezett feljegyzésben részletes leírást olvashatunk az egyház tulajdonában lévő dűlő állapotáról:

„Az országút alatti sík területen levő szántóföld jobb sarkán állandó talajvíz forrás van s erre folyik el a fent említett országút feletti talajvíz forrás vize is és itt oszlik el körülbelül 300 **ölnyi** területen amiért is ez teljesen művelhetetlen, csatét termő hely. A szántóföldnek ezen a szélén kb. ” holdnyi területen állandó s árkolás által is csak részben levezethető talajvíz van. A rét melletti déli oldalán egész szélességében kb. 1 holdnyi terület a Sajó áradása idején részben víz alatt áll, részben vizes volta miatt akadályozza munkáját. Megjegyzendő még erre a területre az is, hogy a második kőhid az 5 kat. holdas parcella legmagasabb fekvésű helyére vezet az esővizet s általában a talajvíz oly magasan áll benne, hogy szántásnyi mélységre felfakad és a szántást akadályozza.”

(Pusko 2003, 66–69)

Jelenlegi ismereteink szerint a Tornalja környékén dolgozó bolgárkertészek Veliko Tarnovo vidékéről származtak. A bejei kertészek csoportja egy bizonyos Illés bácsi – Ilia – vezetése, irányítása mellett lehetett az első, mely a térségben vállalkozásba kezdett. Később az ő János nevű testvére Tornalján hozott létre egy kertészetet a Rozsnyóra (Rožňava) vezető főút mentén, a laktanyával szemben. A rendelkezésre álló adatok szerint Tornaljára 1936-ban érkezett Sztojan Christov és Atanasz Mircsev Parev, valamint 1937-ben Ivan Enev Kisev (Gaál 2001, 162). Illés testvérenek keresztfia, Petko pedig a közeli Csetneken telepedett le. A későbbiek során keresztapjától, Jánostól ő vette át a tornaljai kertészetet, amit Csetnekről irányított. Hozzá érkezett 1944-ben sógora, Geno Koszticskov – Gyuri bácsi – aki tizennégy éves korában jött először Magyarországra, Zalaegerszeg környékén dolgozott rokonaival. Ő a front közeledtével hazament, majd a világháborút követően 1947-ben jött vissza Tornaljára. Két évvel később, 1949-ben vette feleségül egy Balassagyarmaton élő bolgár kertész lányát. Ezek az adatok is azt tanúsítják, hogy az ebben a térségben dolgozó bolgárok szoros kapcsolatot tartottak egymással, s lehetőség szerint segítték is egymást.

Nos, a jelenleg rendelkezésre álló adatokból valóban úgy tűnik, hogy ebben a kistérségben a Bejében letelepedettek voltak az első bolgárok, akik vállalkozásba kezdtek. Ide

kizárólag csak férfiak jöttek, s arra sem volt példa, hogy valamelyikük itt nősült volna meg. A Beje és Tornalja között létrehozott kertészet az 1970-es évekig üzemelt, igaz, az államosítást követően már mint az állami gazdaság üzemege, amit ekkor felszámoltak, s aminek mára teljesen nyoma veszett.

A területen az azt bérbe vevő kertészek egy házat és gazdasági épületet, istállót építettek, s itt alakították ki a palánták neveléséhez szükséges melegágyakat, valamint a zöldségtermesztésre szolgáló ágyásokat – *fiterákat* – is. A kertészek késő őszig maradtak Bejében. Többnyire a fagyok beálltával vagy az első hóval hazautaztak Bulgáriába. A következő évben rendszerint februárban érkeztek meg. Bejében vezetőjünkkel együtt hatan dolgoztak, de minden évben hoztak magukkal egy-két fiatal fiút. Ekkor vásároltak lovat is, amire a trágyázáshoz, a melegágyak elkészítéséhez, illetve a fuvarozáshoz és a föld megműveléséhez volt szükség. Az állatokat hazautazásuk előtt mindig eladták. Télen a kertészház gyakorlatilag üresen állt, ezért a helyiek közül nem is kértek meg senkit sem, hogy arra vigyázzon. Adatközlőim elmondása szerint a bolgárok igénytelenek voltak, rendszerint a legfontosabb használati eszközök mellett két öltözet ruhát hoztak magukkal. Nem, vagy csak nagyon ritkán főztek maguknak, arról nem sikerült információt szerezni, hogy hová jártak étkezni. Legfontosabb munkaeszközük az árokásó kapa volt, melyet mindig a kezük ügyében tartottak. A kertészek valamennyien jól beszéltek magyarul, még az újonnan érkező fiatalok is gyorsan megtanulták a nyelvet.

Bejében – ugyanúgy, mint a magyar paraszti gazdálkodásban általában – a kertészkedés megmaradt a paraszti gazdaságok melléküzemágának. A bolgárok által alkalmazott munkamenet a falubeliek számára idegen volt. A helyiek zöldséges kiskertet rendszerint a lakótelken alakítottak ki, ahol a napi szükségletre és téli raktározásra természetek zöldséget. Ha a lakótelek nagysága ezt nem tette lehetővé, akkor néhány esetben a külső kertben hozták létre a zöldséges kertet. A zöldséget hidegágyakban termesztették, majd az 1920-as évektől kezdett elterjedni a melegágy, elsősorban a térségben is beinduló dohánytermesztésnek, valamint a bolgárkertészek hatásának köszönhetően. A bejei lakosság a zöldségtermesztésre nem fordított különösebb gondot, paprikát az 1940-es évekig nem is igazán termesztettek – azt megvették a bolgároktól – mivel úgy tartották, hogy annak „kapa és víz kell”, amire nekik nincs idejük (Pusko 2003, 73–76). Ez a szemlélet jellemezte a parasztgazdákat a bolgárok tevékenységével, annak megítélésével kapcsolatban is. Bár azok a gazdák, akik már korábban dohánytermesztésre engedélyt kaptak, megtapasztalták azt a feszített munkatempót és a folyamatos odafigyelést, amit ez a munka igényelt, az adatközlők elmondásaiból úgy tűnik, hogy a kertészkedést mégis alacsonyabb rangú munkának tartották.

A bolgárok rendszeresen alkalmaztak helybelieket napszámoként, akiket hetente fizettek ki. Bérük az 1930-as évek végén, 1940-es évek elején 1,50 – 2 pengő volt. Kizárólag a kevés földdel vagy földdel nem rendelkező családok lányai, fiatalasszonyai szegődtek el a kertészetbe, s feltételezhetjük, hogy főleg ajánlásra lehetett bekerülni a napszámok közé. Egyik adatközlőnk elmondása szerint őt is annak köszönhetően alkalmazták a bolgárok, hogy az akkor már férjnél lévő nővére, aki rendszeresen dolgozott a kertészetben, ajánlotta be őt Illés bácsinál. Elmondása szerint a bolgárok elvárták, hogy minden munkafázist úgy végezzenek, ahogyan azt ők is csinálják. Még a palánták kézbe fogásának a módját is el kellett sajátítaniuk. Bár a bolgárok maguk is ugyanúgy dolgoztak, mint a napszámok, az alkalmazottak munkáját folyamatosan ellenőrizték, s ha szükséges volt, meg is szólították őket. A visszaemlékezések szerint ebben élen járt a gazda, Illés bácsi. Ha munkavégzés közben megálltak megnézni a vásárba menőket, azonnal megszólította a

báméskodókat. Ugyanakkor abban valamennyi adatközlő megegyezett, hogy barátságos, jószívű emberről volt szó, aki a fiatalabbaknak nem egyszer cukorkát vásárolt, ha jól dolgoztak. Arra sem volt soha panasz, hogy ne fizették volna ki a teljes bért.

Szombatonként egy szekérenyi zöldséggel Jolsva, Nagyróce piacára indultak, amit mindig sikerült eladniuk. Mindezek mellett a tornaljai, rimaszombati, rosznyói piacokon is rendszeresen árusították terményeiket, valamint a tornaljai laktanyát is ők látták el friss zöldséggel. A fizetés napja a szombat volt. Miután kifizették a napszámosokat, mindenkit hazaküldtek, s bezárkóztak a kertészházba. Ilyenkor osztották el az a heti bevételt, arról azonban nincsenek információink, hogy az osztozkodás milyen kulcs szerint történt. A pénzből keveset költöttek, csak a legszükségesebbeket vásárolták meg.

A bejeiek megfigyelték, hogy bizonyos alkalmakkor a bolgárok kiöltöztek és elmentek valahová, azt azonban nem tudták megmondani, hogy hová. A Tornalján szerzett információk alapján feltételezhetjük, hogy ilyenkor rokoni, baráti látogatásra indultak. Ugyanis még az 1970-es években is – ebben az időben kezdett széthullni a térségben élő bolgár közösség – együtt ünnepelték a névnapokat. Ekkor a Csetnek, Pelsóc, Tornalja és Feled környékén dolgozó és egymással kapcsolatban álló bolgárok felkeresték az ünnepeltet, s együtt köszöntötték fel. Ezen alkalmakkor hagyományos bolgár ételek kerültek terítékre, a fő fogás mindig a sült bárány volt. Mivel általában nem kedvelték a tejfeles ételleket, azok hiányoztak is az ünnepségekről. Az ünnepelés mellett ilyenkor került sor a szakmai, pénzügyi kérdések megbeszélésére és a gyerekek is ilyenkor ismerkedtek egymással, illetve a felnőttekkel. A családi, baráti összejöveteleken – mindaddig, amíg azokat tartották – a társalgás bolgáruul folyt, s a gyerekeknek is számot kellett adniuk arról, amit az előző időszakban tanultak: szavaltak, énekeltek, s tették mindezt bolgáruul, magyarul és a későbbiek során szlovákul.

Itt jegyezzük meg, hogy a sajáttól eltérő kulturális térben élő közösségek számára nagy jelentőséggel bírnak a rokoni, baráti találkozók, s azok nemcsak az általunk vizsgált időszakra illetve nemcsak a bolgárok számára voltak fontosak, hanem napjainkig minden olyan közösségre jellemzőek, amelyek valamiben különböznek a többségi lakosságtól, s ezt az etnikai, vallási, jogi különállást meg is akarják őrizni. Elég csak megemlíteni a kisenemesek atyafi látogatását vagy a cigányok esetében még ma is több tucatot, de gyakran több száz embert is megmozgató virrasztóra utalni (Pusko 2005, 103).

Adatközlőink visszaemlékezéseiből arra következtethetünk, hogy a bolgárok igyekeztek jó viszonyt ápolni a helyiekkel, főleg a gazdákkal. A Tornalján élő idős bolgárok mindvégig nagy megbecsüléssel beszéltek a bejei gazdákról, illetve tornaljai adatközlőm idős édesapja ma is név szerint emlegeti őket. Feltételezhetjük, hogy a kölcsönös szakmai megbecsülésen túl valamilyen üzleti kapcsolatban is állhattak egymással, bár ezt a feltételezést a későbbi kutatások során kell még alátámasztani vagy cáfolni. Maguk, a Bejében dolgozó bolgárok ritkán jártak be a faluba, aminek az az oka, hogy az intenzív, árszáztásos zöldségtermesztés folyamatos munkavégzést igényel, így sok szabadidejük nem is igen maradt.

Bejében a bolgárok 1944-ig tartották fenn a kertészetet, ami – mint arról már szó volt – az 1970-es évekig üzemelt. Az említett évben – 1944-ben – nem tudni, hogy miért, de csak a hat felnőtt férfi utazott haza, a két fiatal fiú Bejében maradt. 1944 decemberében a front épp a Tornalja és Beje között húzódó Sajó folyónál merevedett meg. A két hétig tartó folyamatos harcok elől a bejeiek, s velük együtt a két bolgár fiú a Bejében birtokos Szent-Iványi család présházában keresett menedéket. December 20-án, délután egy és két óra között a tizenyolc esztendőes Kroum Stoiloff Petkoff és a tizenhét esztendőes Dimitar

Ilieff Leovoff előjöttek a prësház fedezékéből, amikor is akna robbant a közelükben, s mindketten életüket veszítették. A bejei halotti anyakönyvbe az adatokat december 27-én vezették be. A két fiatalembert, mint görög keleti vallású bolgárkertészt tüntették fel születési-, illetve lakhelyük megjelölése nélkül (Beje halotti anyakönyve). A háborút követően a többiek Bejébe már soha nem tértek vissza, s a helyiekkel sem tartották a kapcsolatot. Mindenesetre amikor Illés bácsi az 1950-es évek elején Bulgáriában elhunyt, a halálhírről a helyiek értesültek. Adatközlőnk nem tudta megmondani, hogy milyen úton – módon jutott el hozzájuk az információ, feltételezhetjük, hogy a Tornalján letelepedett bolgárok tájékoztatták őket.

Amit hátrahagytak...

Amint arról szó volt, a Bejében vállalkozó bolgárok jó kapcsolatok kiépítésére törekedtek a helybéliekkel, ez azonban megmaradt bizonyos keretek között. Nem házasodtak a helyiekkel és nem is telepedtek itt le. „Tudományuk” iránt a tehetősebb gazdák nem érdeklődtek – legalább is nem nyíltan – amit maguk a bolgárok, már amennyire a helybéli napszámok előtt ez lehetséges volt, igyekeztek többé – kevésbé titokban tartani. Szorosabb emberi és szakmai kapcsolatot elsősorban a többi, ebben a térségben dolgozó bolgárral tartottak. S mivel az általuk létrehozott kertészetnek mintegy húsz éve már nyoma sincs, joggal felmerül a kérdés, hogy mit hagytak maguk mögött, mi az, amit a bejei magyarok a kulturális javak cseréje során elsajátítottak, a magukévá tettek?

Szűk két évtized akár kevés is lehet ahhoz, hogy a bolgárok bejei jelenléte bármi nyomot is hagyjon a helybéliek kultúráján, ám esetünkben mégis felsorolhatunk néhány elemet, ami szervelesen beépült abba, még ha annak eredetét az érintettek nem is tudatosították, nem is tudatosítják. A bolgárok több nemesített, a bejeiek által addig termesztett zöldségeknél nagyobb és ízletesebb terméshozammal kecsgetető fajtákat honosítottak meg. A parasztgazdák családjában, különösen az idősebbek a paradicsomot nem ették meg, hanem paradicsomlét főztek belőle, s ezt használták fel főzésnél. Adatközlőim határozottan állították, hogy a paradicsom fogyasztására – amire eleinte különösen a nagy mezőgazdasági munkák idején volt példa – a bolgárok hatására kaptak rá. Az államosított egyházi földeken állami gazdaságot hoztak létre, ahol a bolgároktól tanult technológiával folyt a termelés és sok esetben elsősorban azok dolgoztak itt, akiket korábban napszámoként a bolgárok alkalmaztak. Ennek a kertészetnek a vezetője, Laboda József továbbfejlesztette a bolgároktól elerőlt munkamenetet. Egy vizsgádröt ásott, amiben összegyűjtötte a területre folyó talaj- és esővizet, az öntözéshez pedig az árokrendszer mellett öntözőcsövet is lefektetett. A kertészetet évtizedeken keresztül sikeresen vezette, ezt tanúsítja a tucatnyi elismerő oklevél is. Mindezek mellett ő és testvére, István is prosperáló kertészetet hoztak létre saját portájukon, amiből igen jelentős bevételre tettek szert. A munkamenet elsajátítása mellett a zöldségtermesztés által igényelt hozzáállást, munkamorált is magukévá tették. Laboda József, túl a nyolcvanadik évén, halála napján is a melegágyak körül dolgozott.

További kutatási feladatok

A jövőben – a bejei vizsgálódáson túl – érdemes lenne egy egész Dél-Szlovákiára kiterjedő felmérést lefolytatni az imént leírtak mellett azért is, mert a bolgár-, s részben a német kertészetekre mint a földművelés előképének tekinthetjük, ami pedig igen jelentősen be-

folyásolta az 1970-es, 1980-as, s részben napjaink kultúráját tájainkon is (Szilágyi 2001, 490–492). Érdemes lenne számba venni azokat a térségeket, ahol bolgár kertészek tevékenykedtek, és utánanézni, hogy ezek az emberek az egyes dél-szlovákiai kistérségekbe Bulgária mely régióiból érkeztek. Meg kellene vizsgálni, hogy a különböző térségekből érkező, s különböző földrajzi – éghajlati viszonyok között kertészkedő, élő, kereskedő bolgár közösségek munkamódszerein illetve mindennapi tevékenységén felfedezhető-e valamilyen eltérés. Az sem lenne minden tanulság nélkül való, ha alkalomadtán fény derülne arra is, hogy maguk a bolgárok a pénzen kívül mit vittek haza, illetve az itt megkeresett pénzt otthon mire költötték? Ugyancsak hasznos lenne megvizsgálni, hogy a dél-szlovákiai (észak-magyarországi) magyarok kultúrájából bármit is meghonosítottak-e otthon, valamint hogy létezik-e még olyan kapcsolat, mely ebben a vizsgált időszakban gyökerezik. A kérdéseket pedig tovább lehetne folytatni...

Kétségtelen, hogy ha látható nyoma nem is, de a felsoroltak alapján szellemi – kulturális hozománya mindenképp van a bolgárok bejei megtelepedésének, s valószínűleg így van ez tájainkon mindenhol, ahol bolgárkertészek tevékenykedtek. Amennyiben hiteles képet kívánunk rajzolni a szlovákiai magyarság populáris kultúrájáról, úgy a velünk együtt élő népek számbavételéből nem hagyhatjuk ki a bolgárokat sem. Sajnos, hazai magyar viszonylatban tudományszakunknak e téren mindenképp komoly adósságai vannak, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy az L. Juhász Ilona által nagy gonddal összeállított *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia* köteteiben egyetlen egy alkalommal sem fordul elő a *bolgár, bulgár* szó.

Irodalom

A Beje-i ref. ev. egyház jegyzőkönyve az 1926 évtől.

Bejei anyakönyvi kerület halotti anyakönyve 1939–1946. Tornaljai Városi Hivatal anyakönyvi hivatala.

GAÁL IMRE

2001 *Száz év Tornalja történetéből (1848–1948)*. Somorja: Méry Ratio.

JUHÁSZ ILONA, L.

1998 *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1987–1988)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

1999 *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1989–1990)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

2000a *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1991–1992)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

2000b *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1993–1994)*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

2003 *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1995–1998)*. Komárom – Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum.

2004 *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1999–2002)*. Komárom – Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum.

PUSKO GÁBOR

2003 *Beje hagyományos gazdálkodása a 20. század első felében*. Tornalja: Kulturális Antropológiai Műhely.

2003 Szlovákok, csehek, magyarok Tornalján. In *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. Szerk.: Bakó Boglárka. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ.

2005 Cigányok és parasztok. Néhány alapvetés a cigány – nem cigány egymás mellett élés kérdésköréhez Tornalján az ezredforduló környékén. In *Lokális cigány közösségek*

Gömörben. Identitásváltozatok marginalitásban. Szerk.: Prónai Csaba. Budapest: MTA Etnikai – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

SZILÁGYI MIKLÓS

2001 Kerti növénytermesztés – kertészkedés. In *Magyar néprajz nyolc kötetben. II. Gazdálkodás.* Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Budapest: Akadémiai Kiadó, 462–492. p.

Magyar–szlovák helynévjegyzék

Beje – Behynce
Csetnek – Štítník
Feled – Jesenské
Jolsva – Jelšava
Nagyróce – Revúca
Pelsőc – Plešivec
Rimaszombat – Rimavská Sobota
Rozsnyó – Rožňava
Tornalja – Tornaľa

Bulharskí záhradníci v Behynciach

(Zhrnutie)

Rôzne príklady dokazujú, že členovia danej skupiny, so spoločným kultúrno-historickým zázemím v cudzom jazykovom alebo kultúrnom prostredí predstavujú vysoko organizovanú, ale uzavretú spoločnosť, ktorá úspešnejšie odoláva vonkajším jazykovým a kultúrnym vplyvom. Ide teda o takú skupinu, v ktorej členov spája iba spoločný jazyk. Tým je väčšia šanca na to, že spomínaná skupina si zachová svoju kultúru, dokonca jednotlivé elementy sa objavia aj v kultúre pôvodného obyvateľstva. V práci sme zhrnuli výsledky výskumu Bulharov v gemerskej obci Behynce, v ktorom sme sa sústredili predovšetkým na objasnenie tých vplyvov, ktoré umožnili „výmenu kultúrnych statkov“. Časový rámec výskumu tvorí z jednej strany príchod prvých Bulharov do regiónu (v roku 1926 si prenajímali takú pôdu od cirkvi, ktorú kvôli vysokej koncentrácii vody ani majiteľ, ani miestni sedliaci nevedeli využiť vo svoj prospech) a z druhej strany zánik záhradníctva, ktoré vlastnilo najprv roľnícke družstvo, neskôr štátny majetok (začiatok 70. rokov minulého storočia). Okrem prezentovania pracovných technológií snažili sme sa objasniť aj príbuzenské vzťahy Bulharov pôsobiach v tomto regióne. Nakoľko podľa našich poznatkov na Južnom Slovensku zatiaľ sa neuskutočnili podrobné a rozsiahle výskumy, týkajúce sa bulharských kolónií, môžeme konštatovať, že máme iba čiastočné informácie o pôsobení Bulharov v tomto regióne, napriek tomu, že ich pôsobenie ponechalo dodnes viditeľné stopy v kultúre pôvodných obyvateľov.

(Preklad: Gábor Pusko)